

Molnár Tibor

Huszárballada

A szabadkai 4-es népfelkelő huszárok 1914. szeptember 6-ai kölpényi tragédiája

Az Osztrák–Magyar Monarchia Szerbia ellen 1914. augusztus 12-én indított első hadjárata szűk két hét alatt kudarcral végződött: augusztus 24-én a támadó erők ismét osztrák–magyar területen álltak.¹ A szerbek által a Cer hegyen kivívott győzelem a háború során az antant és szövetségeseik első, központi hatalmak felett aratott győztes csatáját jelentette.

Az elért sikerek és győzelmek ellenére a szerb hadsereg is súlyos veszteségeket szenvedett: a harcokban beálló szünetet a szerb hadvezetés csapatainak pihentetésére, emberállományuk pótlására és készleteik feltöltésére kívánta felhasználni. Szövetségesei azonban, különösen Oroszország, támadásra sarkallták Szerbiát. A támadást – a lélektani pillanat mellett – a keleti és nyugati hadszíntéren kialakult hadi helyzet is indokolta. A nyomásnak engedve a szerb hadvezetés három hadosztállal átkelt a Száván és támadást indított a részben szerbek lakta Szerémség irányába: 1914. szeptember 6-án a Timok I. hadosztály Jarak és Mitrovica között, a Šumadija I. és a Duna I. hadosztály pedig Szávakölpénynél².

Az osztrák–magyar 2. hadseregnek az orosz hadszíntérre való elszállítást követően a Duna-Száva vonalán az ún. Lütgendorf-csoport³ volt hivatott arra, hogy megakadályozza a szerbek betörését a Magyar Királyság területére. A harccsoporthoz tartozott a m. kir. szabadkai 4. népfelkelő huszárezred I. osztálya is, amelynek 1. százada vált a szeptember 6-ai kölpényi véres események főszereplőjévé.

A m. kir. 4. népfelkelő huszárezred hadinaplójának⁴ tanúsága szerint a huszárosztály 177 fő legénységgel, 184 lóval, 6 járművel és egy mozgó konyhával rendelkezett. Az osztálytörzsbe 6 tiszt volt beosztva, név szerint:

- Kammerer István tényleges állományú honvéd huszár őrnagy, osztályparancsnok
- Csepcsányi István népfelkelő hadnagy, osztály-segédtsiszt,
- Rosenberg József népfelkelő hadnagy, a gazdasági hivatal főnöke,
- Raidel János tartalékos gazdasági tisztjelölt, vonatparancsnok,
- Dr. Gulden Ede népfelkelő főorvos, orvosfőnök,
- Szabados Benő népfelkelő állatorvos, osztály-állatorvos.⁵

¹ Bővebben lásd Hajdu Tibor – Pollmann Ferenc: A régi Magyarország utolsó háborúja 1914–1918. Budapest, 2014. 79–85.

² Szerbül Kupinovo, Szerém vármegye; ma Szerbia.

³ A báró Kazimir von Lütgendorf (1862–1958) osztrák–magyar tábornok parancsnoksága alatt álló harccsoport.

⁴ HM HIM, Hadtörténelmi Levéltár, Budapest. II. 670. fondszám, 2. doboz, 3/b. alszám: M. kir. 4. honv. huszárezred. I. fejezet. Mozgósítás és az ezred alakulatainak felvonulása. 8. (a továbbiakban: Hadinapló.)

⁵ Hadinapló. 8.

Az 1. tábori században 6 tiszt szolgált, név szerint:

- Höbel Emil tényleges állományú honvéd huszár őrnagy, századparancsnok,
- Kiss Péter Pál hadnagy,
- Légrády Géza hadnagy,
- Venter Emil hadnagy,
- Dr. Regényi Gábor népfelkelő hadnagy,
- Dr. Szudárevich Benedek népfelkelő hadnagy.⁶

A hadinapló tanúsága szerint a huszárosztály 1914. augusztus 31-én vasúti szállítással a déli harctérre indult. Péterváradon a várparancsnoktól azt a parancsot kapták, hogy az 1. század a Kölpényen (Szerém vm.) elhelyezett partvédő körlet parancsnokságához, az osztálytörzs és másik két század pedig az Indián (Szerém vm.) alakulóban lévő kombinált hadosztályhoz vonuljon be.⁷ A további eseményekről a hadinapló a következőket írja: *„Az 1. század Kupinovón a Schmidtbauer alezredes parancsnoksága alatt lévő partvédő körlethez osztatott be, mely a 32. népfelkelő gyalogezredből állott. A századtörzs Höbel Emil őrnagy parancsnoksága alatt Kupinovón maradt 2 szakasszal, egy szakasz Légrády Géza hadnagy parancsnoksága alatt a Vitojevcin lévő partvédő zászlóaljhoz, egy szakasz Venter Emil hadnagy parancsnoksága alatt az Obrežben lévő partvédő zászlóaljhoz osztatott be. A század felderítő, járőr és összekötő szolgálatot teljesített. Szeptember 6-án d. e. 2 órakor a szerbek erős tüzéségi előkészítés után átkeltek a Száván és pedig egyszerre Kupinovónál és Obrežnál, mindkét helyen azonnal beásták magukat a parton. Saját gyalogságunk nagy veszteséggel vonult vissza a faluk biztosítására már előkészített védelmi vonalakba.”⁸*

Hogy a szorult helyzetbe került gyalogságot mentsék, a népfelkelő huszárok kaptak teljesíthetetlen, öngyilkos feladatot: *„A szerbek előrenyomulását Kupinovóban megakadályozandó, az ott levő két huszárszakasz Schmidt alezredes úrtól azon parancsot vette, hogy rohamozza meg az átkelt szerbeket, és azokat dobja vissza. Az intézkedés célja az volt, hogy a Kupinovóban elszállásolt 32-ik gyalogezred vonatja [...] időt nyerjen a visszavonuláshoz. A két szakasz Kiss Péter Pál hadnagy parancsnoksága alatt előrenyomult és megállapította, hogy a két szakasz rohama eredményes nem lehet. Erről jelentést küldött Schmidt alezredes úrnak, [...] azt az utasítást kapta, hogy tekintet nélkül a túlerőre a roham végrehajtandó. Erre a két szakasz megrohmozta a szerbeket, a roham nem sikerült, a két szakasz körülzárva a szerbek által egy mocsárba szorult és fogságba esett. A foglyul ejtett tiszteket és pedig dr. Regényi Gábor népf. hadnagyot és dr. Szudárevich Benedek népf. hadnagyot, valamint 43 altisztet és huszárt a szerbek kegyetlenül lemészároltak. Kiss Péter Pál sz[a]k[asz]v[ezető]. hadnagy csak úgy menekült a haláltól, hogy tiszt szolgájával együtt a mocsár mélyébe mászott s ott tartózkodott 17 napig a mocsár növényzetén és*

⁶ Hadinapló. 8.

⁷ Hadinapló. 10.

⁸ Hadinapló. 10.

*békán táplálkozva. A szerbek visszavonulását követően egy arra portyázó járőrünk pillantotta meg, attól megtudva, hogy a szerbeket kivertük, mászott ki legényével a mocsárból.*⁹

A hadifoglyok kegyetlen lemészárlását, ami minden bizonnyal kimerítette a háborús bűncselekmény fogalmát, nem indokolta közvetlenül semmi. A szerb parancsnok adhatott volna parancsot arra, hogy kísérik őket a Száva túloldalára, Szerbiába.

A szerémségi Kölpénynél történt eseményről a sajtó már 1914 szeptemberének végén beszámolt. A Pesti Napló 1914. szeptember 29-ei számában A kupinovói hősök – katonatemetés Szabadkán című cikkében a következőket írta.

„Katonáink csodálatra méltó hőstett közé kell sorolni a szabadkai népfölkelő huszárok egyik csapatának ama harcát, amelyet három tiszt és hetven huszár folytatott Kupinovónál, ezernyi ellenséggel. A kis csapatot hajnali három órakor több ezer főből álló szerb sereg vette körül, de huszárjaink nem adták meg magukat, fölvették a harcot az óriási túlerővel szemben. Az eredmény nem lehetett kétséges; legtöbben ott estek el a becsület mezején, de néhány vakmerő legény keresztülvágta magát az ellenség sűrű sorain és megmenekült. A csapat egyik hadnagya is e szerencsések között volt. Bravúrja után hat napi szabadságra hazaérkezett Szabadkára, de másnap már visszautazott a harctérre, hogy tisztársai szüleinek kívánságára megkeresse vitéz bajtársait élve, vagy halva. E nemes munkája eredménnyel is járt, mint azt ő maga elbeszélte.

A hadvezetőségtől kapott engedély folytán szeptember 23-ikán reggel érkeztem vissza Kupinovába – kezdte elbeszélését a hadnagy – hogy bajtársaimat megkeressem. Három koporsót vittem magammal, hogy tisztársaimat akikről tudtuk, hogy elestek, sírjukból kiemeltessem és hozzátartozóikhoz elszállítassam. A Kupinovón állomásozó katonaság parancsnoka tíz járőrt küldött ki, hogy az egész harcteret és a Száva partján és a falu mögött levő mocsaras nádas és erdőt felkutassák. Parancsot adtam, hogy ha sírokat találnak, vagy ruhafoszlányokat, jegyezzék meg a helyet és azután tegyenek nekem jelentést. Én, amíg a járőrök visszajöttek, a csendőrség segítségével a falu lakosságát, különösen pedig az ütközet alatt is ott tartózkodó asszonyokat kérdeztem ki. Megállapítottam, hogy egyik tisztársamat, dr. Regényi Gábort egyik kupinovói szerb házban őrizték a szerb katonák és jól bántak vele. Egy asszonynak cédulát is adott át és 40 koronát, hogy a cédulát szüleinek adja át. A szerb katonák azonban a cédulát elvették az asszonytól és eltépték. Nyolc tanút hallgattunk ki, akik egybehangzóan vallották, hogy dr. Regényi Gábort és 8-10 huszárt az ellenség katonái a Száván át Szerbiába kísérték. Így tehát már biztos voltam abban, hogy Regényi barátom él. Megérkeztek a járőrök, megtették jelentésüket a talált huszársírokról és most huszonöt egészségügyi katonával a holttestek kiemelését kezdtük meg.

A holttestek kiemelése és agnoszkálása [azonosítása] közben tett jelentést egyik járőr

⁹ Hadinapló. 10-11.

másik tisztársam csodálatos megmeneküléséről. A Száva partjától két kilométernyire, a mocsaras nádas mellett ment a járőr. Egyszerre hangok hallatszottak: Magyarok vagyunk, ne lőjetek!

A járőr azonnal a hang felé ment és bent a mocsárban két nagyszakállas, sovány arcú, beesett szemű embert találtak: egy népfölkelő huszárhadnagyot és tisztiszolgáját. Azonnal kiemelték őket a mocsárból, ahol tizenhét nap és tizenhét éjjel rejtőztek. A két megmentett embert azonnal kocsira tették és a legközelebbi kórházba vitték, ahol megszabadították őket a testükhöz tapadt ruhától és enni adtak nekik. A két menekült elmondta, hogy tizenhét napon át nyers békából éltek. A hadnagy ugyanis az ütközetben könnyen megsebesült, lováról leesett és szolgálja, aki sértetlen maradt, becipelte a mocsárba. Éjjel ott, nappal az erdő mélyén rejtőzködtek: kijönni nem mertek, mert azt hitték, hogy az ellenség még Kupinovón van.

Megtaláltam dr. Szudarevics Benedek ügyvéd bajtársamnak a hulláját is. Szeptember 24-én a járőrök hat sírhelyet találtak Kupinovó határában a Szávától alig egy kilométernyire. A sírokról a szél már elhordta a földet, az eső alásüllyesztette, úgy hogy egyik-másik holttest ki is látszott. Kiemelték a már feloszlásnak indult holttesteket. Az ötödik sír holtteste között a sírgödör fenekén feküdt dr. Szudarevics Benedek. Az arca már felismerhetetlen volt. Lövésektől átlyukasztatott tiszti köpenyének egy részét a sírban megtalálták, személyazonosságát azonban hitelesen megállapították fehérneműjébe vart monogrammjából, ezen kívül egy régi kardvágás összeforradt nyomáról, amelyet párbajban kapott jobb oldalán.

A sírokban talált holttestek közül többnek személyazonosságát sikerült megállapítani: ezeket külön sírba temették, a sírokat felhantolták és fejfákat állítottak tövükbe. A fel nem ismert halottakat közös sírba temették.

A holttestek exhumálásánál megállapították, hogy a szerb katonák a huszárokat kirabolták, írásaikat elvették, a csizmáikat lehúzták a lábukról, sőt még a katonák nacionáléját tartalmazó kis papírlapokat is elvitték magukkal.

*A hősi halált halt dr. Szudarevics Benedek holttestét Szabadkára vitték és ott temették el katonai pompával, igen nagy részvétellel.*¹⁰

A Regényi szülők nem hagyták annyiban, minden követ megmozgattak fiuk előkerítése érdekében. A tüzetes kutatás alapján 1915 februárjára kiderült, hogy a hadnagy és huszárijai is életüket vesztették. Regényiék 1915. február 17-én gyászjelentést tettek közzé: „a király és a haza védelmében, kötelessége hű teljesítése közben Kupinovó mellett múlt évi 1914. szeptember 6-án vívott harcban vitézül hősi és vértanú halált szenvedett, mert alapos kutatás után meggyőződünk, hogy a foglyul ejtett 42 huszárral együtt, a falu végén puskatűzzel kivégeztette a kegyetlen szerb hadsereg. [...] Holt tetemét drága fiunknak a háború befejezte után, ha megtaláljuk,

¹⁰ Pesti Napló, Budapest. 1914. szeptember 29. 240/1914 szám. 8-9.

haza hozzuk, hogy ne feküdjön távol szeretett szülővárosától jeltelen sírban.”¹¹

A történelekről 1915. február 25-én a Vásárhelyi Reggeli Ujság is beszámolt, amely a gyászjelentéshez indulatos hangvétellő, a háborús propaganda hatása alatt álló és azt erősítő kommentárt fűzött: *„Álmodjál bánatos szőleldről és szép magyar hazádról! Regényi Gábor egyetlen fia és reménye volt a családnak. Miféle szőrnő sorsot ért vitéz huszáraival együtt a hős huszártiszt? Vőrnk minden cseppje fellázad erre a kegyetlenségre, amelyre a hadtőrténelem alig ismer példát, hogy 43 védtelen, fegyverétől megfosztott katonát, akiket a véletlen a szerb hadsereg körmei közé jutatott, és akiket menekülés közben magukkal vinni nem tudtak, borzalmas módon kivégeztek, minden hadijogot lábbal tiporva vadállatok gyanánt. Kultőrnépek ezek? Kultőrnép az, melynek tisztjei kardélre hányták királyukat? Bombát adtak fanatikus, megbolondult érzetben suhancok kezébe, akik megfosztottak két országot jővendőbeli uralkodójától és szerető hitvesétől, és akik lángba borították a fél világot. Lehetetlen, hogy ezt a szőrnő bestiális vérengzést a szerb katonák maguktól csinálták volna. Ezek ezt egy parancsnok parancsára csinálhatták csak, aki felelős lesz Isten és az emberiség előtt gonosz, alávaló tettéért. Átok sújtsa ezt a vadállatot és azt a szerb nációt, amelyből ilyen vadállat kerül ki. Szegény vértanúk aludjátok örök álmotokat, halálotokat megbosszuljuk.*”¹²

Dr. Regényi földi maradványai végül 1916 tavaszán kerültek elő a kupinová mocsárból. 1916 májusában a Pesti Napló A komitácsik áldozatának temetése címmel írta: *„Hétfőn temették el Szabadkán a város közönségének nagy részvéte mellett dr. Regényi Gábor miniszteri fogalmazó népfőlkelő hadnagyot, akit szőlel másfél év után exhumáltattak Kupinovoban és hazahozattak Szabadkára. Dr. Regényi tragikus körőlmények között lett a háború hős halottja. A háború kitörésekor dr. Regényi a legelső menetszázaddal a déli harctérre került. 1914 szeptember elején, amikor a Timok-divízió betört a Szerémségbe, szeptember 6-án Kupinovo mellett elfogták a menekőlni nem tudó, körőlkerített szabadkai huszárokat, köztük dr. Regényi Gábort. A szerbek elvették a huszárok fegyvereit és összekötötték őket. Az elfogottak között volt dr. Szudarevics ügyvéd is, aki a megkötözés ellen szerb nyelven tiltakozott és a nemzetközi jogra hivatkozott. Az irreguláris szerb katonák azonban nem vették figyelembe és megkérdezték, a foglyok közül kik tudnak szerb nyelven. Négyet, akik szerbőln tudtak, félreállítottak, a többit pedig a komitácsik sorakoztatták és egyől-egyig agyonlőtték és kirabolták őket. Köztük volt dr. Regényi is. Holttestét, bár többször keresték, csak most sikerőlt felkutatni. A múlt héten véletlenül akadt rá Regényi Lajos ügyvéd egyetlen fia sírjára. Egy csendőrrrel a talajvíz mélységét akarták megállapítani Kupinovoban, amikor alig tettek néhány kapavágást, két holttestre akadtak. Az egyiken tisztí uniformis volt, a másik pedig közkatona. Az előbbiben Regényi Lajos fiát ismerte fel. A holttestet exhumálták. A halott ingében R. G. monogram volt bevarrva, azon kívül fogairól is felismerték.*”¹³

¹¹ Országos Szőchényí Könyvtár, Budapest. Dr. Regényi Gábor gyászjelentése.

¹² Vásárhelyi Reggeli Ujság, Hódmezővásárhely. 1915. február 25. 57/1915 szám. 1-2.

¹³ Pesti Napló, Budapest. 1916. május 9., 29./1916. szám, 9. old.

Az egyik huszár – aki csodával határos módon túlélte a likvidálást – 1914. november 14-én, megszabadulását követően névtelenül emlékezett vissza a tragikus, véres eseményre: „*Elfogásunk után a szerbek Kupinovó községbe kísérték, ahonnan csapataink idő közben kivonultak. Utánunk még Regényi urat s egy újabb csoport huszárt kísérték ide, s valamennyiünket az iskola udvarára tereltek. Két sorba állítottak bennünket, s egy szerb tiszt megkérdezte a nevünket. Délután 4 óra tájban ismét két csoportra osztottak, s először az egyik csoportot Regényi hadnagy úrral valahová elkísérték, egy fél órával később pedig Szudárevich hadnagy úrral minket kísérték ki a falu végére. Itt megállítottak, s kulacszinórral kettesével összekötötték kezünket, s mintegy 15 fegyveres szerb katona, tőlünk hátra s oldalt állva, 20 lépés távolságból addig lövöldözött ránk, míg mindegyikünk el nem esett. Megjegyzem, hogy ekkor szerb tiszt nem volt jelen. Társamat, kivel kezem össze volt kötve, fején találták. Elbukva engem is magával rántott. Hason fekve egy lövést még én is kaptam a hátulsó combtőben, de a golyó keresztülfürödve hátam közepe táján ki is jött. Midőn a szerbek azt hitték, hogy valamennyien meghaltunk, vagy halálosan megsebesültünk, hozzánk jöttek, kikutattak, zsebünkből mindent kiszedtek, amit értékesnek tartottak, s végül otthagytak. Az én sebem nem volt halálos. Tamási Demeter huszárt pedig, minthogy észrevették, hogy golyó nem találta, szuronnal döfték keresztül, de őt sem halálosan. Midőn a szerbek eltávoztak, Tamási huszár felkönyökölt, s azt mondta úgy magában, hogy ő még el tudna menekülni. Ezt meghallva, válaszoltam neki, hogy várjunk estig, akkor majd elmenekülünk. Alkonyat beálltával tényleg feltápáskodtunk, s együttesen bementünk egy közeli szilváskertbe, gallyak alá bújtunk, majd éjjel tovább bujkáltunk egy erdőben, hol hat napig vad gyümölcscsel táplálkoztunk, míg végre megszabadultunk.*”¹⁴

Az esetet naplójában megemlíti dr. Berend Miklós¹⁵ orvos, aki 1914 szeptemberében kezdte meg önkéntes szolgálatát a szerb hadszíntéren: „*IX/29. [...] Vízimadarak óriási seregei felhőként szállnak el a fejünk fölött; azoknak a hazája ez a vidék, amely sok szomorú dolgot látott mostanában. Rettenetesen kegyetlenkedtek itt az utolsó betörésnél a szerbek és véres ütközet volt a mocsárban. Hetven huszárunkat körülvették, elvágták és beleszorították; szügyig álltak a lovak a vízben; nem tudtak mozdulni, de csak akkor adták meg magukat, amikor becsületszóra ígértek nekik tisztességes hadifogságot. Lefegyverezték, megetették jól – aztán egyenkint lőtték halomra őket. Szuronnal kutatva utána, hogy kibe maradt még egy szívdobbanásnyi élet. Kis P. P. hadnagyunknak elesett a lóva, ő megsebesült, mozdulni nem tudott, de nem adta meg magát. Huszonegy napig élt hűséges legényével a mocsárban gyufával pörkölt békából. Akkor magyar szót hallott végre; csont és bőrre aszva kikecmeregnek. Az úton egy szekérrel, azon egy koporsóval találkoznak; a koporsóra az ő neve van írva! (Érte jött a bátyja, hogy exhumáltassa és Pestre vigye.)*”¹⁶

¹⁴ Hadifogoly magyarok története. Két kötetben (Szerk. Baja Benedek, Pilch Jenő, dr. Lukinich Imre, Zilahi Lajos), Athenaeum, Budapest, I. kötet 86-87.

¹⁵ http://nagyhaboru.blog.hu/2017/05/12/az_elet_viragzo_vetese_a_halal_hervado_aratasa

¹⁶ Dr. Berend Miklós hadi önkényes honvéd törzsorvos Harctéri naplója. Budapest, 1916, 13. o.

Azt, hogy a szakaszokat vezető két huszártiszt bátran helytállt vállalva a legénység tragikus sorsát, az is bizonyítja, hogy Szudárevich és Regényi hadnagyok „*az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartása elismerésül*” posztumusz megkapták a III. osztályú Katonai Érdemkeresztet a Hadidíszítményekkel. A felterjesztésben Dr. Regényi Gábor esetében egyértelműen az áll, hogy hadifogságba esett és agyonlőtték, míg Szudárevich hadnagy iratában az, hogy a gyalogság és a géppuskák ellen vezetett támadás során halt hősi halált.¹⁷

A m. kir. 4. honvéd huszárezred halotti anyakönyvébe nincsenek bejegyezve az 1914. szeptember 6-án Kölpénynél életüket vesztett huszárok. A likvidált hadifoglyok közül – a rendelkezésre álló levéltári források alapján – név szerint 12 személy azonosítható biztosan, a két megnevezett tiszt mellett még tíz legénységi állományú:

Árvai István huszár (Szenttamás, Bács-Bodrog vm.),
 Deák István huszár (Óbecse, Bács-Bodrog vm.)
 Erdélyi Antal huszár (Szenttamás, Bács-Bodrog vm.),
 Koncz Károly huszár (Adorján/Magyarkanizsa, Bács-Bodrog vm.),
 Kovács Lajos huszár (Bácsgyulafalva, Bács-Bodrog vm.),
 Molnár Tamás huszár (Szabadka, Bács-Bodrog vm.),
 Percsy József szakaszvezető (Szépliget, Bács-Bodrog vm.)
 Pölhe István huszár (Szabadka, Bács-Bodrog vm.),
 Rencsár István őrvezető (Szenttamás, Bács-Bodrog vm.),
 Scheppe György huszár (Bács, Bács-Bodrog vm.),
 Skotovics Ferenc huszár (Temerin, Bács-Bodrog vm.),
 Tojzán György huszár (Szenttamás, Bács-Bodrog vm.).

A szabadkai anyakönyvi hivatal a Belügyminisztérium által közölt adatok alapján dr. Szudárevich Benedek halálesetét – 1914. szeptember 6-ai dátummal – bejegyezte a halottak anyakönyvébe 2039/1914 folyószám alatt. Földi maradványait már 1914 szeptemberében megtalálták, és 1914. szeptember 27-án Szabadkán a Szent Rókus temetőben, családi sírboltban helyezték örök nyugalomra. Dr. Regényi Gábor halálesetét – akit sokáig hadifogolyként tartottak számon – a szabadkai anyakönyvi hivatal 223/1917 folyószám alatt jegyezte be azzal, hogy a haláleset időpontjául 1914 szeptemberét jelölték meg. Földi maradványaira csak 1916 tavaszán bukkantak rá, majd Szabadkán, a Bajai úti temetőben – családi sírboltban – helyezték örök nyugalomra.

Hogy miként zajlottak le a tragikus események, arra a kalocsai Érseki Főszentszéknél, a két világháború közötti időszakban lefolytatott egyházi holtányilvánítási eljárások során keletkezett iratok adnak választ. Ezeket a dokumentumokat a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár őrzi.

¹⁷ HM HIM, Hadtörténelmi Levéltár, Budapest. Tiszti kitüntetési javaslatok. Dr. Regényi Gábor 15817. szám. Dr. Szudárevich Benedek 16369. szám.

Az első, fontos bizonyíték a szabadkai Regényi Lajos – dr. Regényi Gábor édesapja – levele, amit 1916. június 10-én intézett a szépligeti Percsy József szakaszvezető holtta nyilvánításában eljáró plébánoshoz. Az idős földbirtokos a következőket írta:

„Kedves jólelkű főtisztelendő úr!

Síró szemekkel, de igaz szeretettel válaszolok. Mondja meg a szerencsétlen Percsynének, hogy férje nincsen az elfogottak között. A 70 huszárból 3-4[-et] fogságba hurcoltak, néhány elesett. 53¹⁸, két tiszt[t]el egyetemben, 3 bandában délután 4 órakor a kupinovái falu alatt agyonlövették, ez szeptember 6-án volt. Mindent tudok – de semmit a mi hadvezetőségünktől. Ezer helyen tudakolóztunk! Beszéltem szerb hadifogoly tisztekkel is, akik egyhangúlag vallják, hogy ők fogták el a husárokat, hogy az ingoványba kergették, hogy lovaik [...] elsüllyedtek, hogy azokat pányva-kötélen húzták ki, hogy a lábaik alá a faluból szalmát vittek kocsikon, mert a ló mindjárt ismételten elsüllyedt. Hát a huszárokkal mit csináltak? Elkísértük őket Szerbiába! Nem igaz, mert agyonlövöldözték! Hiszen én láttam azokat és összekötte voltak eltemetve! Erre elhallgattak, mert nem tudták, hogy annyira tájékozott vagyok. Én fiamat, minthogy a feleségemmel együtt 20 hónapig sírva könyörögtünk a Szent Antalhoz, annak a csodás beavatkozásával találtuk meg!! Valaki elmondta, hogy a 60 kat. hold legelő területen látta, hogy egy huszártisztet és 10 huszárt puska-tűzzel kivégeztek a szerbek – nem volt közöttük komitácsi. Én láttam azon területet az ősszel, 4 m vízfelület alatt volt. Amikor a víz elment, hírül adták. Elmentem ismételten, hogy próba-ásást eszközöljek: vajon nem jön föl a víz, ha majd ásatok? Több helyen próba-ásást akartam tenni. Csodák csodája!! Mikor az első ásónyomot megtettük az én utasításomra, egy koponyára akadtunk. Azt mondták, hogy emeljük ki – bizonyára így nézhet ki az én szerencsétlen fiam feje is. Kezembe vettem a koponyát és felismertem benne drága fiam fejét. 4 arany fogával azonnal felismertem. Ismét letakartam földel és harmadnapon visszamentem koporsókkal, doktorral – és csakugyan ő volt! Ezt a prédikációban elmondhatja híveinek. Ez engem Szent Antal iránti fokozott tiszteletre gerjeszt. ½ láb mélyen volt eltemetve 3 huszárral egy gödörben.

Azt üzenem szegény asszonynak, hogy jöjjön hozzám, mindent elmondok neki szeretettel és igazán. Én ezután a pusztán nyaralok: tehát 5-6 nappal előbb sürgönyözzön, hogy mikor jöhetne, én pedig neki vissza fogok sürgönyözni, hogy mely napon. Pünkösöd másnapján itthon leszek még. Azt a tanácsot fogom neki adni: tegyenek le a keresésről, mert úgysem fogja felismerni – minden el van rohadva – majd haza hoz másvalakit. Voltak nálam többen, azoknak is azt mondtam. Redl János [...] emléket állított fel, jó lenne ezzel együtt azt csinálni. Én már írtam kérvényt Szerém megye alispánjához és Kupinová község elöljáróságához, az emlék felállítása iránti engedélyért. Belefáradtam az írásba. Istennek ajánlom, maradok tisztelettel: Regényi Lajos, földbirtokos”

Percsy szakaszvezető ügyében Gauder Ádám tanú, volt huszár őrmester – feltehetően 1936-ban, amikor a holtányilvánítási eljárás folyt – a következőket vallotta: „Én a 4.

¹⁸ Helyesen: 43.

m. kir. népfölkelő huszárezrednél szolgáltam. Háború kitörésekor mindjárt Szabadkára vonultam be. Rám volt bízva, hogy – mint Hübl őrnagy szolgálatvezetője – a legénységet átvegyem és a beosztásnál közreműködtem. Meg volt hagyva, hogy az idősebbeket és gyengéket, mint létszámfelettieket, szabadságoltatni. Ezen címen módomban lett volna Percsyt hazaküldeni, aki amúgy is gyengélkedett. De a huszárvirtus nem engedte! Maradt és ment le [a] századával [a] szerb harctérre. A továbbiakat csak 1915-ben hallottam, mikor újra Szabadkára bevonultam. 1915. január 20-án találkoztam volt őrnagyommal, Hübllel¹⁹. Felkötött karral elmondta nekem, hogy ők akkor hogy jártak Kämmerer²⁰ őrnagy gondatlansága folytán [...] Kämmerer szakaszai leszálltak volt lovukról, hogy elszállásolják magukat, mikor az ellenség körülzárta és mind összefogdosta és kivégezte. Ők ásták meg a sírjukat. Kämmerer őrnagy még lovon volt és kivágta magát, embereit – nem épp dicsőségére – cserbe hagyva. Köztük volt Kaiser Antal nevű jó katona pajtásom is, aki wekerlei²¹ létére amúgy is mint földi szerepelt. Ez is részt vett ezen szakaszban, de megmenekült. Kaiserral a fronton később összejöttem és sokszor elbeszélte ezen napok történetét. Elbeszélte, hogy Kiss Péter Pál szabadkai huszár hadnagy és ő, később még vagy 5-6 ember kiszökve a gyűrűből a zavar közben egy nádasba bújtak el. Ezen utóbb érkezőket észrevette az ellenség és fel is kutatta. Kicsalták, hogy nem lesz bántódásuk, ha megadják magukat. Hittek és kijöttek, s mert ezek vagy nem tudták, vagy csak bajtársi becsületből megesküdtek, hogy más nincs a nádasban, elmentek velük. Mi ketten 12 napig a nádasban éltünk békákkal táplálkozva. Majd kivánszorogtunk a kukoricásba és ott még néhány napig éhezünk, hogy majd elpusztultunk. Amikor végre magyar szót hallottunk, kimásztam [és] jelt adtam. Szabadkára kerültünk, fel is gyógyultunk. Kaisertől tudom, hogy Percsy ott elpusztult. Ha Kiss Péter Pál szabadkai még életben van, még többet mondhat a szóban forgó esetről. Ha Kaiser Antal, aki Molidorfra²² költözött még életben van, mindezt megerősítheti és kiegészíthetné. Él még Bulkesziben²³ egy társ, Neithöfer Frigyes szintén népfölkelő huszárőrmester volt velem együtt, aki szintén ott volt a szerb harctéren, de nem volt a körülkerített szakaszokkal. Tudna részleteket, szükség esetén még az ő kihallgatását is eszközölhetnék.

Mindebből amit említettem és amit ezen ügyben szavahihető érdektelen szemtanútól tudok. Az a teljes és biztos meggyőződésem, hogy Percsy József aki gajdobrai²⁴ lakos és Haumann Borbálával polgári házasságot kötött, és vele házas életet folytatott, minden bizonnyal meghalt, hősi halállal.”²⁵

Deák István óbcesei huszár egyházi holtányilvánítási ügyében 1921-ben neje, Ricz Éva a következő vallomást tette: „Ad. 3. Bevonult 1914. július 27-én, a 4. népfölkelő huszár ezredhez tartozott és Szabadkára vonult be. Bevonulása után Szabadkán volt augusztus 30-ig. Szabadkáról többször írt, én meg minden héten elmentem hozzá

¹⁹ Helyesen: Höbel.

²⁰ Helyesen: Kammerer.

²¹ Helyesen: Wekerlefalva. Ma: Nova Gajdobra, Szerbia.

²² Mollyfalva. Ma: Molin, Szerbia.

²³ Ma: Maglic, Szerbia.

²⁴ Szépliget, szerbül Гajдoбpa/Gajdobra, németül Schönau, Szerbia

²⁵ Kalocsai Főegyházmezei Levéltár. Holttá nyilvánítás. Szépliget: Percsy József, 126/1936.

Szabadkára. Akkor is ott voltam, mikor készültek a vonattal indulni a szerb harctérre. Rumáról írt egy levelezőlapot, melyet én szept. 4-én kaptam meg. Több írást a mai napig nem kaptam tőle. Férjemmel együtt Kupinovónál együtt küzdött Vas János szenttamási ember, akinek fia itt jár most a polgáriba. Az apja is talán ide fog rövidesen költözködni. Ez a Vas János 1914. szeptember 14-16-án jött Óbecsére a szerb iskolai kórházba. Ez mondotta többeknek a kórházban, hogy az ő csapatukat, amelyben az uram is volt, elfogták. Ő (Vas) alóla is kilőtték a lovat és csak a nádasban menthette meg az életét. Ő mondta, hogy a katonáinkkal előbb megásatták a sírjukat, és aztán gépfegyverrel lelövöldözték őket, így az uramat is.

Ad. 4. Van itt Becsén két ember, Bezzeg János és Csányi Sándor, kik az urammal voltak. Csányi Sándor írta meg egy levélben mindjárt akkor, hogy az uram meghalt. Ő is, t. i. Bezzeg is mondotta élőszóval is, hogy uram meghalt. Ez a két ember tanúskodhat is. Egy topolyai ember, Ádám N. nevű szintén mondotta nekem, hogy az uram aközött az 56 ember között van, akiket ők a csata után néhány nappal újra eltemettek. (Ádám N. izr. vallású és őrmester volt.) Tudnak még uram haláláról László István, Somogyi József és Pekár Mihály becsei volt katonák. Regényi Lajos, a szabadkai gazdasági egyesület elnöke, kinek fia az uramnak a főhadnagya volt, s holttestét haza is hozták, felhívott, hogy én is adakozzak a kupinovói síremlékre, hogy arra az én uram nevét is rávéssék.”²⁶

Koncz Károly adorjáni huszár esetében 1923-ban felesége, Fátyol Viktória a következőket vallotta: „3. 1914. évben az első mozgósításkor vonult be, a szerb harctéren – az ezred és a század nevére nem emlékszem, mert levelet egyáltalán nem kaptam tőle – mindjárt a háború elején eltűnt. Legelőször Szalkai Pál oromhegyesi lakos írta meg, hogy ne várjam az uramat, mert meghalt.

4. Szalkai Páltól úgy hallottam, hogy férjem Kupinovónál társaival együtt be lett kerítve és valamennyiük ott halt meg, sortüzet adtak rájuk a szerbek. Szalkai Pál másokkal egyetemben három nap múlva talált rá holttestükre, és őrnagyuk utasítására eltemették őket, s azonossági cédulájukat sem vették ki, mert már nagy »szaguk« volt. Szalkai férjemet határozottan felismerte a halottak között.

5. Az előadottakat Szalkai Pál oromhegyesi, és Bálint Mátyás ókanizsai lakosokkal, mint szemtanúkkal óhajtom igazolni.”

Az ügyben Bálint Mátyás nyugalmazott városi rendőr a következőket vallotta: „3. Hogy Koncz Károly meghalt határozottan tudom, ott voltam, láttam. 1914. szeptember hó 6-án Szerémben, Kupinovónál áttörtek a szerbek és heves ütközet volt. Egy században szolgáltunk Koncz Károllyal. Koncz Károly 86 társával együtt, három tiszt vezetésével járőrbe voltak kiküldve. Ezeket a szerbek mind egy mocsárba szorították, ott is maradtak mindannyian. Mikor néhány nap múlva a szerbeket a Száván visszaszorítottuk, ott bukkantunk rájuk félig eltemetve, s [a] többi között határozottan felismertem és láttam Koncz Károlyt meghalva.”

A másik tanú, Szalkai Pál is vallomást tett: „Hogy Koncz Károly meghalt egész

²⁶ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár. Holttá nyilvánítás. Óbecse: Deák István, 51/1922.

biztosan tudom, mert együtt voltam vele Kupinovónál, 1914-ik évben Őrangyalok napjára történt a halála. Együtt sütöttünk tojást szalonnával. Alig hogy megettük, Koncz Károlyt több társával együtt napnyugatra küldték előőrsnek, s keletre szintén nagyobb számú előőrs ment ki. Közben a szerbek két oldalról áttörtek a Száván, s a két előőrsöt bekerítették, minket pedig Karlócaig nyomtak vissza. Három nap múlva, miután közben erősítést kaptunk, sikerült a szerbeket a Száván visszaszorítani, s akkor a kiküldött előőrsoket, szám szerint 84-et, sárba temetve találtuk a kupinovói híd mellett, csak a keze feje volt ki mindegyiknek. Höbl őrnagy parancsára mi szedtük ki őket a sárból és temettük közös sírba. Arcuk ugyan a sár miatt nem nagyon volt megkülönböztethető, Koncz Károlyt külön nem is kerestem köztük, de okvetlenül ott kellett lenni[e], mert az egész előőrs ott veszett.”²⁷

Rencsár István szenttamási huszár egyházi holtta nyilvánítását felesége 1921-ben kezdeményezte az egyházi hatóságnál: „3. Férjem 1914. július 28-án vonult be, mindjárt az első mozgósítás alkalmával. Férjem a szerbiai harctéren szolgált a 4. honvéd huszárezred 1. századában. Amíg Szabadkán tartózkodott, addig nem írt egyszer sem, mert én hetenként meglátogattam. Amikor Szerbiába indultak, Verbászon találkoztam vele 1914. augusztus 31-én. Újvidékről lóháton mentek egész Kupinovóig, ahonnan, vagy még az útból írt egy levelezőlapot, amelyen írja, hogy nincs semmi baj, jó helyük van. A levelezőlapon a péterváradai várparancsnokság bélyege van, mint cenzoré. Ez az utolsó levele, mert megérkezésük után a szerbek áttörtek a Száván (az ismert mitrovicai áttörés), őket bekerítették, elfogták és szeptember 6-án d. u. 4 órakor sortűz alá vették az elfogott csapatot és kivégezték. Szenttamási lakos, Bergel István, aki u. a. ezred 3. századában szolgált, írta meg családjának, az 1. század sorsát, s hogy abban négy szenttamási, köztük Rencsár István is kivégeztetett. Vasas János szenttamási lakos ugyancsak a 4. honvéd huszárezred 1. századában szolgált, s a közemberek közül jóformán csak ő menekült meg, nyolc napig rejtőzvéen a mocsárban. Ez az óbecsei kórházba került, mint beteg: Vasas Jánost meglátogattam, s tőle tudtam meg, hogy történt az eset. Ez, mint tanú, kihallgatható.”

Vasas János szenttamási tanú 1921. április 11-én a következő vallomást tette: „3. Hogy Rencsár István meghalt-e, azt közvetlen tapasztalatból nem tudom. Egy században, sőt egy szakaszban szolgáltunk. 1914. szeptember 6-án hajnali két órakor a szerbek áttörtek a Száván Kupinovó község mellett. A mi századunk hajnali 3-4 óra tájban kapott parancsot a szerbek jobb szárnyának megtámadására. Rencsár István őrzető sárga lován éppen előttem ugratott ár egy mély árkon, és utána ugrattam, de lovam eldőlt s az árokba bukott. Én a ló alól kihuzakodva menekültem 600-700 lépésnyi távolságba levő mocsárba, s ott tartózkodtam szeptember 14-éig. Akkor rám akadtak a molinári bakák²⁸, magukkal vittek. Szeptember 15-én találkoztam Császár Menyhért 3-ik szakaszbeli szabadkai fiúval, akinek szakasza az 1. szakasszal együtt támadott. Ez mondta el részletesen, miképpen történt a veszedelem. Szerinte a szakasz

²⁷ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár. Holtta nyilvánítás. Adorján: Koncz Károly, 35/1923.

²⁸ Cs. és kir. kecskeméti 38. gyalogezred katonái.

bekerít[te]tett, megadta magát. A szerbek a foglyokat összekötötték kulacs-madzaggal, és sortüzet adtak rájuk. Rencsárnak is köztük kellett lennie, ki nem szabadulhatott onnan. Később, midőn Szabadkán újból találkoztam Császár Menyhérttel, mindig ugyanúgy mondta el az esetet. Ugyanakkor Rencsár Istvánon kívül agyonlövettek még Erdélyi Antal, Tojzán György és Árvai István szenttamási huszárok.”²⁹

A bácsgyulafalvi Kovács Lajos holtta nyilvánítását 1921-ben kezdeményezték. Ügyében Császár Menyhért szabadkai kovácsmester 1920-ban, közjegyző előtt tett nyilatkozatát is csatolták: *„Kijelentem, hogy Kovács Lajost személyesen ismertem, valamint hogy velem együtt szolgált a m. kir. 4. honvéd (v. népfelkelő) huszárezred 1. századában. Szintén tudom, hogy velem együtt 1914. szeptember 6-án részt vett a Kupinovónál vívott harcban, amelyből rajtam kívül még négy katona menekült meg, de Kovács Lajos nem volt közöttük.”*

Az egyházi hatóság ennek ellenére nem tekintett el tanú személyes meghallgatásától sem, ezért a szenttamási Vasas János 1921. június 17-én ismételten vallomást tett: *„Arról, hogy az alperes meghalt volna, nem tudok. Mindössze annyit láttam, hogy Kupinovón – a Száva és a mocsár közötti erdőben – 1914. szeptember 6-án kora reggel 3-4 óra közt, amikor lovával fordulni akart, [a] lóról lefordult nyergestől együtt. Hogy megvolt-e sebesülve, azt nem tudom. Az ellenség tüzelésétől az én lovam is nyugtalanodott és elfordult balra, s amint az árkot átugrani akartam, lovam befordult és velem együtt ottmaradt. De én kiszabadítottam magamat és a mocsárba menekültem, ahol 8 napig tartózkodtam, míg az ellenséget levertek.”³⁰*

Scheppe György bácsi illetékességű huszár holttanulmányozási eljárás szintén 1921-ben folyt. Az ügyben Jónás István bácsi asztalos a következőket vallotta: *„3. Én vele a harctéren nem voltam. Elmondták nekem az ő társai, akik a kupinovói ütközetben, ami tulajdonképpen nem is volt ütközet, hanem egy szakasz ki volt küldve hírszerzésre (1. szakasz) [a] Száva felé a Cigánysziget irányába, ott a szakaszt körülvette és összefogdosta a szerb hadsereg és agyon lettek löve sorban. Köztük volt[ak] dr. Szudárevich Benedek és Regényi hadnagyok is. Ezt beszélték nekem társai, akik megmenekültek. 1917-ben szabadságra jöttem és Szabadkán megfordulva az ezred irodájában megmutatták az elesettek lajstromát, és ott láttam az ő nevét is bevezetve. Ezt a Kupinovó mellett történt dolgot egy Eichinger nevű bánáti katonától is hallottam. Más egyebet nem tudok.”*

Az ügyben meghallgatott másik tanú Schäffer Simon izraelita vallású szabó mester volt: *„3. Annyit tudok, hogy ő járőrbe lett kiküldve 2 szakasszal Kupinovóra, és ott is maradt, csak 3 ember menekült [meg] és ezek beszélték el. Ezek nevére nem emlékszem. Ezek Zimonyban beszélték el a dolgot. Én nem értesítettem a Scheppe családját, hanem a feleségemnek megírtam, hogy Scheppenének mondja meg, hogy*

²⁹ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár. Holtta nyilvánítás. Szenttamás: Rencsár István, 642/1921.

³⁰ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár. Holtta nyilvánítás. Bácsgyulafalva: Kovács Lajos, 814/1921.

*urától többé levelet ne várjon. Annyit tudok, hogy a velük lévő tiszték szintén ott vesztek el életüket, köztük szabadkaiak, Szudárevich és Regényi.*³¹

Szkotovics Ferenc temerini huszár egyházi holtta nyilvánítása 1925-ben folyt. Az özvegy az ügyben a következő vallomást tette: „3. *Az 1914-iki nagy mozgósításkor vonult be. A 4. honvéd huszárezred 1. század kötelékében volt a szerb harctéren. 1914. szeptember 3-án beszéltem vele egy pár szót az újvidéki állomásnál, mikor ő útban volt Szerbiába. Írást nem kaptam tőle a harcterről. Férjem halálát arra alapítom, hogy egyik bajtársától azt hallottam, hogy férjem Szerbiában meghalt. 4. Férjem egyik bajtársától hallottam, hogy az első és a második szakasz parancsot kapott, hogy előrenyomuljon. Előrenyomulás közben a szerbek bekerítették őket és teljesen megsemmisítették őket. Néhány nappal később férjemnek ezen bajtársa, aki a harmadik szakaszban volt, látta félig-meddig eltemetve azokat a huszárokat, akik férjemmel együtt előrenyomultak és elesetek, de rájuk nem bírt ismerni, 84 v. 86-an lehettek.*”

Az ügyben az első kihallgatott tanú Halmos Ernő temerini kereskedő volt, aki a következőket vallotta: „3. *Hogy Szkotovics Ferenc meghalt, azt biztosan nem tudom, de a véleményem az, hogy meghalt. 1914 szeptember havában lovas századunkból 2 szakasz (4. népfelkelő huszárezred) azt a parancsot kapta, hogy Obrezski erdőben tartózkodó ellenséget körülzárja. Azon 2 szakaszból azonban egy ember sem jött vissza. Néhány nap ezek után egy tiszti járőr a mieinkből a nevezett erdő környékén elföldelt huszárokra talált, kik tudomásom szerint azon huszárok voltak, kik néhány nappal előbb ki voltak küldve, akik között Szkotovics Ferenc is teljesített szolgálatot. Véleményem az, hogy Szkotovics Ferenc az Obreszi erdő szélén többi 88 társával együtt elesett.*“

A másik kihallgatott tanú, a temerini Gábor István a következőket mondotta: „3. *Arról, hogy Szkotovics Ferenc meghalt, biztosat nem tudok. Véleményem azonban az, hogy meghalt. 1914 szeptember első felében Kupinovo és Djakovo között elterülő erdő és ingoványos rét területén a 4. honvéd huszárezred 1. százada, amely a 52. gyalogezredhez lett beosztva, a gyalogsággal együtt táborozott. A platicsevói erdőből előtörő ellenség hátba támadta őket. A gyalogság az ingoványos területen el tudott menekülni, a huszároknak azonban menekülésre csak egy útjuk volt, ezt az ellenség elállta és így majdnem valamennyit elfogták és megölték. Az egész századból 3-an szabadultak meg, akiknek egyike, úgy gondolom szenttamási születésű, a nevére nem emlékszem már, elmondta, hogy másik két társával a századból, ahová menekültek látta amint az elfogott huszárokkal gödröt ásattak. Azután a gödör szélére ültették őket és agyonlövöldözték őket. Véleményem az, hogy ezek között volt Szkotovics Ferenc is. Ha fogságba került volna, feltétlen haza jött volna, a családját nagyon szerette. Mind a 4 temerini, kik vele voltak, ott vesztek el.*“³²

³¹ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár. Holtta nyilvánítás. Bács: Scheppe György, 514/1921.

³² Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár. Holtta nyilvánítás. Temerin: Szkotovics Ferenc, 248/1925.

A benyújtott bizonyítékok és tanúvallomások alapján az egyházi hatóság valamennyi ismertetett ügyben bizonyítottan találta a halálesetek tényét és a szerb hadszíntéren, Kölpénynél 1914. szeptember 6-án életüket vesztett huszárokat egyházilag holtta nyilvánította.

A tanulmány megírásához nyújtott önzetlen segítségükért köszönet illeti dr. Lenkefi Ferencet, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum főtanácsos–főlevéltárosát, Rózsafi Jánost, a Nagy Háború Kutatásáért Közhasznú Alapítvány kutatóját és Babos Krisztinát, a Nagy Háború Blog szerkesztőjét.